

α' Ο αρχέγονος Χριστιανισμός έναντι των επιδημιών: Η μαρτυρία του Διονυσίου Αλεξανδρείας

Ας δούμε πως αντιμετώπισαν οι Χριστιανοί της Αλεξανδρείας της Αιγύπτου τον ακραίο πειρασμό λοιμού ενσκήψαντος στο λυκαυγές της εκκλησιαστικής ιστορίας και πιο συγκεκριμένα στο β' ήμισυ του 3^{ου} μ.Χ., όπου μας μεταφέρει Επιστολή του αγίου Διονυσίου επισκόπου Αλεξανδρείας (ca 247 - 265). Το σχετικό απόσπασμα μας διασώζει ο ιστορικός Ευσέβιος Καισαρείας (*Εκκλησιαστική ιστορία*, 7, 22, Loeb Classical Library, vol. 2, London / Harvard Mass. 1942, 184-186):

« ... οἱ γοῦν πλείστοι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δι' ὑπερβάλλουσιν ἀγάπην καὶ φιλαδελφίαν ἀφειδοῦντες ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐχόμενοι, ἐπισκοποῦντες ἀφυλάκτως τοὺς νοσοῦντας, ... θεραπεύοντες ἐν Χριστῷ, συναπηλλάντοντο ἐκείνοις ἀσμενέστατα τοῦ παρ' ἐτέρων ἀναμιμπλάμενοι πάθους καὶ τὴν νόσον ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες... οἱ γοῦν ἄριστοι τῶν παρ' ἡμῖν ἀδελφῶν τοῦτον τὸν τρόπον ἐξεχώρησαν τοῦ βίου... ὥς καὶ τοῦ θανάτου τοῦτο τὸ εἶδος ... μὴδὲν ἀποδεῖν μαρτυρίου δοκεῖν».

Πρόκειται για ένα έξοχο στιγμιότυπο ηρωϊσμού πίστες και θυσιαστικής αγάπης, που διέκρινε εκφάνσεις του αρχέγονου Χριστιανισμού: Οι Χριστιανοί είδαν στον λοιμό όχι κάποια συνωμοσία, αλλά μια δοκιμασία αρετής και αυθυπέρβασης διά πίστεως και αγάπης προς τον συνάνθρωπο («*γυμνάσιον καὶ δοκίμιον*»). Μάλιστα οι τελειότεροι εξ αυτών (δεν είναι όλα για όλους!) αφιερώθηκαν στην περίθαλψη των νοσοῦντων. Εκτέθηκαν έτσι σε ακραίο κίνδυνο και τελείωσαν τον επίγειο βίο τους με τρόπο μαρτυρικό, αφού εν τέλει μολύνονταν από τους ασθενείς που φρόντιζαν και απέθνησκαν. (**Εκτός περιπτώσεων εξαιρετικής θεοσημίας, ουδείς είναι σωματικά άτρωτος προ της γενικής Αναστάσεως.** Ας θυμηθούμε ότι στο Σύμβολο της Πίστεως λέμε «*προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν*» και όχι «*γέγονεν ἀνάστασις*»: πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17-18).

Θυμίζω ότι την εποχή εκείνη ήταν τελείως άγνωστη η δημόσια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και βεβαίως ανύπαρκτα τα οργανωμένα νοσηλευτήρια με επαγγελματίες υγείας μισθοδοτούμενους από το Δημόσιο. Αυτό σήμαινε ότι οι βαριά ασθενείς πέθαιναν παντελώς αβοήθητοι. Σε αυτές τις συνθήκες θριάμβευσε η εν Χριστώ αγάπη της «ηρωικής» εποχής της Εκκλησίας μας. Διόλου τυχαία ένας σύγχρονος ερευνητής, ο R. Stark, εντοπίζει στην κινητοποίηση των χριστιανών προς ανακούφιση των ασθενών έναν από τους κυριότερους παράγοντες που συνέβαλαν τελικώς στην εδραίωση της χριστιανικής πίστες και την εξάφανιση του αρχαίου παγανισμού.

Επικαιρικό συμπέρασμα: **Όσοι θέλουν να βαδίσουν τη μαρτυρική οδό των πρώτων χριστιανών**, αντί να παριστάνουν τον άτρωτο έναντι του κορωνοϊού και να περιφρονούν την εμβολιαστική κάλυψη, τις μάσκες και τα υπόλοιπα υγειονομικά μέτρα περιορισμού του λοιμού, **θα μπορούσαν κάλλιστα να μιμηθούν το παράδειγμα των χριστιανών που περιγράφει ο άγιος Διονύσιος Αλεξανδρείας**: Ας θέσουν εκοντί και αμισθί εαυτούς στην υπηρεσία του ήδη εξοντωμένου στα Καυδιανά Δίκρανα των νοσοκομείων της χώρας ιατρονοσηλευτικού προσωπικού, καθώς και των νοσηλευομένων...

Αν πάλι αυτό ακούγεται μη ρεαλιστικό λόγω γραφειοκρατικών προβλημάτων και απουσίας αναγκαίας εξειδίκευσης, υπάρχουν ασφαλώς άλλοι τρόποι για να προσφέρει κανείς βοήθεια

στους μαχητές της πρώτης γραμμής και φυσικά στους νοσηλευόμενους: Να αυτοπροστατευόμαστε όλοι - και a fortiori οι ανεμβολίαστοι- διά της τηρήσεως των μέτρων υγειονομικής ασφάλειας και χρήσης των λοιπών μέσων που διατίθενται. Με τον τρόπο αυτό θα ελαχιστοποιήσουμε, κατά το εφικτό, το ενδεχόμενο νοσηλείας μας και έτσι θα δημιουργήσουμε περιθώριο αξιοπρεπούς νοσηλείας για τους πλέον απειλούμενους συνανθρώπους μας αλλά και τους βασανιζόμενους από άλλα νοσήματα, οι οποίοι βλέπουν τα χειρουργεία ή τις θεραπείες τους να παραπέμπονται στις «ελληνικές καλένδες». Τι πιο θεάρεστο και φιλάλληλο από το να συμβάλουμε στην αποσυμφόρηση του συστήματος υγείας; **Όσο λιγότερη πίεση στο σύστημα, τόσο περισσότερες ζωές θα σωθούν!**

Αυτός, μεταξύ πολλών άλλων, είναι ένας τρόπος να μιμηθούμε τους αρχαίους χριστιανούς, να συνειδητοποιήσουμε, δηλαδή, **ότι μια πανδημία δεν αφορά ποτέ κανέναν μας ατομικά και μόνο**: μια επιδημική κρίση είναι πάντοτε προσωπική και συλλογική απειλή ταυτόχρονα. Και η υπόθεση της αντιμετώπισής της αφορά όλους μας, ιδίως τα ζωντανά μέλη του εκκλησιαστικού Σώματος. Διόλου τυχαία ο διαπρεπής ιστορικός των επιδημιών John M. Barry υπογράμμισε την σημασία της συνεργασίας του κόσμου, η οποία σε συνδυασμό με τη χρήση ακόμη και μη φαρμακευτικών μέσων (π.χ. μάσκες κ.ά.) μπορεί να σώσει πολλές ζωές.

β' Εκκλησία, ιατρική, μετάνοια: Μαρτυρίες από την αγιογραφική, κανονική και υμνογραφική μας παράδοση

Όπως είδαμε, η Εκκλησία δεν αντιμετωπίζει για πρώτη φορά το 2020 λοιμική νόσο. Στην υπερδισχιλιόχρονη ιστορία της γνώρισε αλλεπάλληλους και αναρίθμητους λοιμούς. Όμως το μόνον που δεν έκανε είναι να συναγείρει τα τέκνα της σε διαγωνισμό καλύτερου σεναρίου συνωμοσίας! Ούτε έψαχνε για «αποδιοπομπαίους», οσάκις φούντωνε το κακό· κάθε άλλο! Ένας από τους πολλούς τρόπους -όχι όμως ο μόνος- με τους οποίους αντιμετώπιζε την λοιμική απειλή περιγράφηκε ανωτέρω με βάση την Επιστολή του αγίου Διονυσίου Αλεξανδρείας.

Στο ίδιο πλαίσιο δεν παραθεώρησε τη σπουδαιότητα της ιατρικής επιστήμης ούτε αποσκοράκισε τα φάρμακα. Πώς θα μπορούσε εξάλλου να πράξει κάτι τέτοιο, εφόσον η ίδια Γραφή μας θυμίζει:

«Τίμα ιατρὸν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ, καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος· παρὰ γὰρ Ὑψίστου ἐστὶν ἴασις, καὶ παρὰ βασιλέως λήψεται δόμα. Ἐπιστήμη ἱατροῦ ἀνυψώσει κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἔναντι μεγιστάνων θαυμασθήσεται. Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς φάρμακα, καὶ ἀνὴρ φρόνιμος οὐ προσοχθεῖ αὐτοῖς... καὶ αὐτὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ» (Σοφ. Σειρ. 38, 1-6)· και πάλι:

«...οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ τοῦτο ἐπὶ γῆς ὥφθη καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη» (Βαρούχ 3, 36)

Γι' αυτό και ήταν η Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους ο ιστορικός παράγων που, μέσω φωτισμένων λειτουργών του, δημιούργησε μεσούντος του 4^{ου} αιώνα τον θεσμό του Νοσοκομείου όπως τον γνωρίζουμε σήμερα (η θέση αυτή τεκμηριώθηκε πλήρως στην πολύτιμη μελέτη του Timothy Miller, *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, Baltimore / London, in toto).

Οίκοθεν νοείται ότι η Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία γενικότερα δεν αντιτάχθηκε στην ανάπτυξη εν γένει των επιστημών. **Υπό την προϋπόθεση ότι η επιστημονική γνώση δεν απολυτοποιείται η ορθόδοξη ανατολική Παράδοση ουδέποτε υπέκυψε στον πειρασμό μιας ιεροεξεταστικού τύπου γνωσιομαχίας.** (Για τη θέση των επιστημών στην ορθόδοξη βυζαντινή αυτοκρατορία βλ. το κατατοπιστικό πόνημα των Μ. Δανέζη / Στρ. Θεοδοσίου, *Στα χρόνια του Βυζαντίου, Οι θετικοί επιστήμονες, ιατροί, χρονολόγοι και αστρονόμοι*, Αθήνα 2010).

Επί πλέον, πάντοτε η Εκκλησία άδραχνε την ευκαιρία που προσέφεραν οι λοιμοί για να καλέσει τα τέκνα της σε συλλογική και ατομική μετάνοια, αλλαγή βιοτικής πορείας, βαθύτερη συναίσθηση της αμαρτωλότητάς μας και της ανάγκης για επιστροφή στον μόνο «*ίατρόν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν*». Ακόμη και μια φευγαλέα ματιά στις σχετικές ευχές που περιλαμβάνονται στο *Ευχολόγιο* πείθει κάθε καλόπιστο ενδιαφερόμενο ότι η στάση στην οποία καλούσε τα μέλη της η Εκκλησία, κάθε φορά που ενέσκηπτε λοιμός, δεν ήταν η αλαζονική επίδειξη αφοβίας, δεν ήταν η βεβαιότητα ότι «εμάς» τους «*ὑπερλίαν*» ορθόδοξους δεν μας «*πιάνει*» τίποτε, επειδή έχουμε τα θαύματα στον «*αυτόματο πιλότο*» (το τεράστιο σημερινό θεολογικό και εκκλησιαστικό έλλειμμά μας καταφαίνεται, μεταξύ πολλών άλλων, και στην «*μαγική*» αντίληψη του θαύματος και την οηηματική προεξόφλησή του): ήταν αντιθέτως η στάση της βαθιάς συναίσθησης της μηδαμινότητάς μας, της ανάγκης μας για επιστροφή στον Θεό εν μετanoία, εν τέλει η στάση της ταπεινώσεως και της συντριβής.

Με άλλα λόγια η Εκκλησία δεν μετέτρεπε το λοιμό σε αιτία διχασμού, αλλά έβλεπε σε αυτόν μια, κατά θεία ευεργετική παραχώρηση, ευκαιρία συνολικού αναπροσανατολισμού όλων. **Ακόμη και οι άγιοι αισθάνονταν αλληλέγγυοι προς τον λαό για τα ανομήματα ή τα υστερήματα του:** Ο ησυχαστικότατος άγιος Φιλόθεος ο Κόκκινος (14^{ος} αιώνας) συνέταξε ευχές για περιστάσεις λοιμών και «*θανατικού*». Σε αυτές η μόνη βεβαιότητα που εκφράζεται είναι η βαθιά αμαρτωλότητα όλων και η πίστη ότι ο Θεός μας αναμένει εν μετanoία και όχι... εν αλαζονεία, μισαλλοδοξία ή ασυναρτησιολογία. Μάλιστα, σε μία εξ αυτών περιγράφει την εικόνα της καθημαγμένης από την επιδημία κοινωνίας με τρόπο αμείλικτα ρεαλιστικό:

«... *έξηρήμονται πόλεις, ήφανίσθησαν αγοραί, ίεραί πανηγύρεις καὶ τελεταί, καὶ θείων ὕμνων συστήματα, κατεσιγάσθησαν*» (*Εὐχολόγιον μέγα*, Βενετία 1891, 554).

Εδώ ο άγιος περιγράφει ακόμη και φαινόμενα δραστικού περιορισμού των εκκλησιαστικών συνάξεων! Αντί όμως να ψέξει τους πιστούς για απιστία ή δειλία, θεωρεί προδήλως και αυτό το φαινόμενο ως απότοκο του φυσιολογικού φόβου απέναντι στον λοιμό (ο οποίος βουλιμικότερα και από την «*αχίλλειον μήνιν*», καταβροχθίζει ανθρώπινες ζωές) και δέεται στον Κύριο της ζωής και νικητή του θανάτου για την σωτηρία του λαού.

Την ίδια εικόνα, αλλά ακόμη πιο γλαφυρά, μας δίνει ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης σε ένα κείμενο το οποίο παραδόξως δεν ελήφθη υπ' όψη όσο έπρεπε κατά την περίοδο που διανύουμε. Πρόκειται για τον **Παρακλητικό Κανόνα στον άγιο Χαράλαμπο** (προστάτη του λαού από τις λοιμικές νόσους), που συνέταξε ο άγιος και συμπεριέλαβε στον Συναξαριστή του (*Συναξαριστής των δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, τόμος α', Αθήνησι 1868, σελ. 490 επ.).

Ο άγιος θεωρεί αυτονόητη την καταφυγή των ανθρώπων στους ιατρούς και την ιατρική επιστήμη -και μάλιστα σε μια εποχή (τέλη του 18^{ου} αιώνα) κατά την οποία η επιστήμη αυτή βρισκόταν έτη φωτός πίσω από τις επιτεύξεις που απολαμβάνουμε σήμερα:

«Πᾶσαν νικῶντα θεραπείαν βλέποντες, καὶ μηχανὴν ἱατρῶν, τὸν νῦν ἐπελθοντα λοιμόν...πίστει θερμῇ προστρέχομεν τῇ ἀγία σου σκέπῃ ἱερομάρτυς Χαράλαμπος...».

Η αποτυχία των ιατρικών προσπαθειών **επιβεβαιώνει ἔτι μάλλον την ανάγκη μετανοίας και στροφῆς προς τον δοτῆρα της υγείας Θεό** μέσω των πρεσβειῶν του αγίου Χαράλαμπος. Όμως μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή της θλιβερῆς εικόνας που παρουσιάζει η κοινωνία εξαιτίας του λοιμού:

«ἰδοὺ γὰρ πάντας ὁ νῦν λοιμός, ἀοίκους πλανήτας, ἀνέδειξεκαὶ ἀπόλιδας... » επίσης:

«Ἠρημώθη ἡ πόλις ἡμῶν πᾶσα καὶ αἱ κῶμαι, ἐγένοντο νῦν πόλεις καὶ ἐρημίαι, κατοικίαι ὥφθησαν τοῦ λοιμοῦ τῷ φόβῳ· ὃν ἀποδιώζεις ταῖς σαῖς πρεσβείαις μάκαρ».

Εἶναι προφανές: **ο ἅγιος Νικόδημος περιγράφει στο υμνογραφικό αυτό κείμενο μεθόδους «κοινωνικῆς αποστασιοποίησης»** (εκδοχές «καραντίνας», σχεδόν θεσμοθετημένης, εξἄλλου, και από τις αρχές της εποχῆς σε Ανατολή και Δύση εξ αιτίας των αλλεπάλληλων λοιμικών κυμάτων), που ενστικτωδῶς ἐφάρμοζαν οι πληττόμενοι πληθυσμοί. Συγκινητική ὅσο και διαφωτιστική εἶναι ἡ δέησή του προς τον Θεό να παύσει ο λοιμός για να ξαναβρεθούν οι πιστοὶ ὅλοι μαζί, να ενωθoύν ξανά οι ἄνθρωποι, να επανεκκινήσει ἡ κοινωνική και οικονομική ζωή:

«Ἐχωρίσθημεν, οἴμοι! ἀναστροφῆς ἄγιε, καὶ ἐπιμιξίας ἀπάσης ἀλλήλων εἵρθημεν, πανώλους δαίματι. Σὺ οὖν ἐκ μέσου ποιήσας τοῦτον ἡμᾶς ἔνωσον αὐθις πρεσβείαις σου».

Προσοχή: ο ἅγιος δεν μέμφεται τον λαό για την φυγή του στις ἐρημιές, δεν χλευάζει ως δειλούς ἢ ολιγόπιστους ὅσους μετέρχονται πρακτικῶν κοινωνικῆς αποστασιοποίησης· τουναντίον, κατανοεῖ, θλίβεται και προσεύχεται με ταπείνωση, μετάνοια, πίστη.

Ο ἅγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, περαιτέρω, ασχολεῖται ἀκόμη και με την «αποστασιοποίηση» μολυσμένου ασθενούς: **Τρεις φορές στα ἔργα του** (μία στο *Πηδάλιον* και δύο στο *Εξομολογητῆριον*) **προειδοποιεῖ** ὅποιον μολυνθεῖ ἀπὸ μεταδοτική νόσο και τη μεταδώσει λόγω ἀπρόσεκτης ἢ ἀνέμελης συμπεριφοράς ὅτι θα τελεῖ ὑπὸ ἐπιτίμιο ἐκουσίου φονέα(!) σε περίπτωση που ἡ μόλυνση ἀποβεῖ μοιραία για τη ζωή οποιουδήποτε συνανθρώπου του. Με τον τρόπο αυτό ο ἅγιος ἐπιβεβαιώνει την ἀλήθεια του ὡς ἄνω ἰσχυρισμοῦ: Στις λοιμώδεις νόσους σπάνια ἀρρωσταίνουμε μόνοι μας!

Με το ἴδιο σκεπτικό μπορούμε να ἰσχυριστοῦμε ὅτι ὅποιος φαντάζεται ὅτι εἶναι ἄτρωτος και ἐπιδίδεται σε ἓνα ἄνευ προηγουμένου «ἀσφαιρο παλικάρισμό» με τον να περιφρονεῖ ὅλες ἢ τις περισσότερες ἀπὸ τις συστάσεις που δίνει ἡ Ἐπιστήμη για την καταπολέμηση της συλλογικῆς ἀπειλῆς, τότε θα πρέπει να εἶναι ἑτοιμος να ἄρει ἀκέραιες τις συνέπειες των πράξεων ἢ παραλείψεων του μέχρι τέλους: Σε περίπτωση βαριάς νόσησης θα εἶναι συνεπής με τον εαυτό του, εἴαν ἔχει το θάρρος να παραμείνει σπῖτι του ἀντὶ να τρέξει στο νοσοκομεῖο για να καταλάβει κλίνη που με βεβαιότητα θα στερήσει ἀπὸ ἄλλους συνανθρώπους του, οι ὁποῖοι, ἀν και πρόσεχαν και ὑπάκουαν στις συμβουλές Ἐκκλησίας, Ἐπιστήμης και Πολιτείας, ἐντούτοις νόσησαν για διαφόρους λόγους.

Ὅποιος θεωρεῖ ὅτι ο κορωνοϊός εἶναι εἴτε ἀνύπαρκτος εἴτε ελάχιστα βαρύτερος ἀπὸ ἓνα συναχάκι, ὅποιος εἶναι πεπεισμένος ὅτι οι μάσκες εἶναι ἀχρηστες ἢ βλαβερές, ὅποιος ἀφορίζει α priori τα ἐμβόλια ὡς πρόδρομο του Ἀντιχρίστου και ἄλλα παρόμοια, αὐτός πῶς θα ἀπαιτήσῃ κατόπιν ἀπὸ τους ἱατροὺς και τους νοσηλευτές της χώρας να τους προσφέρουν τη βοήθεια της

Επιστήμης της οποίας τις οδηγίες περιφρονούσε προπετώς έως ότου νόσησε; Και πώς θα ανεχθεί η χριστιανική του συνείδηση να στερήσει ένα κρεβάτι κοινής ή και εντατικής νοσηλείας από συνάνθρωπό του που νόσησε χωρίς να καμώνεται τον απέθαντο... «σούπερμαν»;

Σπεύδω στο σημείο αυτό να προλάβω τυχόν ένσταση αφορώσα τα εμβόλια: Σέβομαι εξάπαντος όσους απέχουν του εμβολιασμού, επειδή φοβούνται απρόβλεπτες παρενέργειες στο εγγύς ή στο απώτερο μέλλον ή ακολουθούν τις συμβουλές του προσωπικού ιατρού τους (Εδώ η συζήτηση έχει ήδη ανοίξει, τον πρώτο λόγο έχουν οι ειδικοί, ενώ οι εμβολιασθέντες σε συνεργασία με τον ιατρό τους οφείλουν μέσω συμπληρώσεως της περίφημης «κίτρινης κάρτας» να εφοδιάζουν τις αρμόδιους αρχές φαρμακοεπαγρύπνησης με πληροφορίες για πιθανές παρενέργειες του εμβολιασμού. Με τον τρόπο αυτό η επιστημονική κοινότητα θα βελτιώσει τα θεραπευτικά της όπλα. Είναι επίσης αυτονόητο ότι το ζήτημα της «υποχρεωτικότητας» του εμβολιασμού είναι τεράστιο και άκρως λεπτό, οπότε τα εδώ γραφόμενά μου αυτονοήτως δεν το θίγουν).

Όμως, από εκεί και πέρα, όσοι απόσχουν του εμβολιασμού (δικαίωμα το οποίο απολύτως, επαναλαμβάνω, σέβομαι), εκτός του ότι πρέπει να προσέχουν ακόμη περισσότερο, δεν έχουν επί πλέον κανένα δικαίωμα να επιδίδονται σε εμβολιομαχικές σταυροφορίες διασπείροντας μέσω διαδικτύου ή άλλων διαύλων ψεύδη (όπως ότι τα εμβόλια mRNA συνιστούν γονιδιακή θεραπεία) ή παραθεολογικές αλογίες του τύπου, «τα εμβόλια είναι το χάραγμα» ή «αλλοιώνουν το... κατ' εικόνα». Στη δημόσια συζήτηση για καίριες πτυχές μιας κρίσης που έχει στερήσει ήδη την ζωή σε εκατομμύρια συνανθρώπους μας, έχει τινάξει στον αέρα την κοινωνική και οικονομική ζωή ολόκληρων κρατών και συνεχίζει να μαίνεται δεν χωρούν ανακρίβειες, παραλογισμοί και ακριτομυθίες. Εν τέλει, πόσους συγκινεί το γεγονός ότι εδώ και έναν χρόνο θρηνούμε καθημερινά τον χαμό 60 – 100 συνανθρώπων μας; «*Ούδαμοῦ σπλάγχχον χριστιανόν;*» (Μ. Βασίλειος).

Όθεν λίγη περισσότερη ταπείνωση δεν βλάπτει. Με άλλα λόγια, στη σχετική συζήτηση οφείλουμε να παραχωρήσουμε προτεραιότητα στους ειδικούς, δηλαδή στους ιατρούς, κι ως κρατήσουμε τις προσωπικές μας απόψεις για τις ιδιωτικές μας συζητήσεις. Αν παρόλα αυτά είμαστε πεπεισμένοι ότι πρέπει να δημοσιοποιήσουμε τις απόψεις μας, αυτό ας γίνει με τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία και την απαιτούμενη αυτοσυγκράτηση. Οι ύβρεις περισσεύουν, οι ανακρίβειες ζημιώνουν, η περιφρόνηση της επιστήμης εξευτελίζει.

Το ίδιο ισχύει και για την θεολογική αποτίμηση του προβλήματος: Δεν διαθέτουμε όλοι βαθιά και στέρεη θεολογική κατάρτιση, ούτε επιτρέπεται, ενώ αγνοούμε τους κειμενικούς ή άλλους μάρτυρες της ορθόδοξης Παράδοσης, να αποφαινόμεσθε επί παντός επιστητού ωσάν η Εκκλησία να γεννήθηκε χθες και πρότρίτα.

γ' Μια ιστορία από τη Ρωσία: Έγκλημα και... πανδημία

Όμως αυτή δεν είναι ολόκληρη η εικόνα. Έχουμε μαρτυρίες για μέτρα κατά της διασποράς των λοιμικών απειλών που έλαβαν εκκλησιαστικοί άνδρες, αλλά, φευ, και για αδιανόητα για την χριστιανική συνείδηση έκτροπα που προκλήθηκαν συνεπεία τούτου.

Αγαπητός συνάδελφος επέστησε εσχάτως την προσοχή μου στην περίπτωση του Μητροπολίτη Μόσχας Αμβροσίου (Ζέρτις-Καμμένσι). Το 1771 ξέσπασε στη Μόσχα λοιμός, ο οποίος προήλθε

από την Τουρκία, με την οποία το τσαρικό κράτος βρισκόταν τότε σε πόλεμο. Καθημερινά στην Μόσχα πέθαιναν περί τους 600-800 ανθρώπους με αποτέλεσμα να κυριαρχήσει πανικός. Ο Μητροπολίτης Αμβρόσιος, ένας κατά τα άλλα δύστροπος και σκληρός χαρακτήρας, έλαβε δραστικά υγειονομικά μέτρα, που περιόρισαν ακόμη και την κανονική τέλεση των ιερών Μυστηρίων· επιπλέον έθεσε υπό έλεγχο την προσέλευση του λαού για προσκύνημα της ιεράς Εικόνας της Παναγίας της Θεαρέστου. Ο Martin Jordan (*Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαίδεια*, τόμος 2, Αθήναι 1963, 277-278) καταγράφει μια εκδοχή σύμφωνα με την οποία ο λαός «είχε παροξυνθή» εξαιτίας των μέτρων αυτών και της πρόθεσης του ιεράρχη να αποκρύψει την ιερή Εικόνα προκειμένου να αποφευχθεί συνωστισμός προσευχομένων ενώπιον του ιερού σεβάσματος της Θεομήτορος. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην δολοφονία του Αμβροσίου.

Είναι αληθές ότι το πλήθος είχε μετατραπεί σε όχλο, που όχι μόνον αντιδρούσε κατά των υγειονομικών μέτρων αλλά απέρριπτε και τους γιατρούς. Όμως η ιστορία είναι πιο σύνθετη. Όπως μας πληροφορεί ο Ρώσος ιστορικός Αντόν Καρτσόφ (*Μελέτες εκκλησιαστικής ιστορίας της Ρωσίας* (ρωσικά), Μινσκ 2007, 518), ο Μητροπολίτης Αμβρόσιος δεν εξαφάνισε την ι. Εικόνα αλλά διέταξε να μεταφερθεί στον ιερό Ναό Κύρου και Ιωάννου προκειμένου να ελέγχει τη ροή του χρήματος από το μαζικό προσκύνημα. Η ενέργεια αυτή έπληξε καίρια τα οικονομικά συμφέροντα των «περιφερόμενων» κληρικών, που επιχωρίαζαν τότε στη Μόσχα, και που είχαν συνηθίσει να νέμονται τα σχετικά ποσά. Η προκληθείσα λοιπόν δολοφονία του Μητροπολίτη ενδέχεται να μην είναι άσχετη με τα οικονομικά συμφέροντα που επλήγησαν, μολονότι, είναι αληθές, ότι το πλήθος είχε λόγους να είναι ενοχλημένο με την υπερβολική σκληρότητα του δολοφονημένου ιεράρχη.

Σε κάθε περίπτωση η μωσχοβίτικη επιδημία του 1771, η οχλοκρατική στάση και η επελθούσα δολοφονία ιεράρχη συνοψίζουν παραδειγματικά ό, τι ακριβώς πρέπει να αποφεύγουμε: φανατισμό, πόλωση, αδέξιο αυταρχισμό...

δ' Η Ορθόδοξη Εκκλησία απέναντι στο πρώτο εμβολιαστικό εγχείρημα (18^{ος} αιώνας)

Όμως ούτε ο εμβολιασμός αποτελεί καινή πρόκληση για τη χριστιανική συνείδηση. Η Ορθόδοξη Εκκλησία ήλθε αντιμέτωπη με την πρακτική αυτή όταν πρωτοεφαρμόστηκε από Έλληνες επιστήμονες στην ρωμαίικη Ανατολή στις αρχές του 18^{ου} αιώνα!

Τα σχετικά είναι γνωστά ήδη από ειδική ανακοίνωση στην Ακαδημία Αθηνών κατά την δεκαετία του '50 και, παρότι δημοσιεύτηκαν εκ νέου προσφάτως με επιπρόσθετες πληροφορίες από τον ιατρό και διαπρεπή ιστορικό της νεοελληνικής σκέψης Δ. Καραμπερόπουλο («Εμβολιασμός: Η Πρώτη Επιστημονική Εφαρμογή του από τους Έλληνες Ιατρούς Εμμ. Τιμόνη και Ιακ. Πυλαρινό [αρχές 18^{ου} αιώνα]», διαδικτυακή ανάκτηση), παραδόξως, όσο τουλάχιστον γνωρίζω, ουδόλως γονιμοποίησαν τον πρόσφατο δημόσιο διάλογο. Αντί να μελετούμε, μαινόμαστε· αντί να ερευνούμε, προτρέχουμε· προτού σκεφτούμε, μιλάμε και δη απρεπώς, και προπετώς.

Ο λόγος είναι για τους πρωτοπόρους του εμβολιασμού εναντίον του μεγαλύτερου φονέα της ανθρωπότητας, της ευλογιάς. Ο Χιώτης Εμμανούλ Τιμόνης (1669-1720) και ο Κεφαλλονίτης Ιάκωβος Πυλαρινός (1659-1718) ανέπτυξαν την μέθοδο του «ευλογιασμού» 84 περίπου χρόνια

πριν από την ανάπτυξη του εμβολίου της ευλογιάς (δαμαλισμού) από τον Βρετανό Έντουαρντ Τζένερ. **Οι δύο Έλληνες ιατροί ορθώς, όπως επισημάνθηκε, πρέπει να θεωρηθούν ως οι πρωτεργάτες του εμβολιασμού στον δυτικό κόσμο**, μολονότι, όπως οι ίδιοι ομολογούσαν, εμπνεύστηκαν στην σχετική ιατρική πράξη από την λαϊκή ιατρική της κεντρικής Ελλάδας (περιοχή της Θεσσαλίας), όπου γυναίκες λάμβαναν υγρό από φλύκταινες ευλογιάς ζώου και το «εμφύτευαν μετά από σκαριφισμούς στο δέρμα υγιών παιδιών». Οι Τιμόνης και Πυλαρινός βελτίωσαν τη μέθοδο, την εφάρμοσαν με επιτυχία και δημοσίευσαν τα αποτελέσματα της μελέτης τους σε επιστημονική επετηρίδα (Philosophical transactions) της Γηραιάς Αλβιόνας!

Το κερασάκι στην τούρτα είναι ότι, όπως μας πληροφορεί Καραμπερόπουλος, **η Ορθόδοξη Εκκλησία όχι μόνον δεν εναντιώθηκε, αλλά αντιμετώπισε θετικά την πρώτη στο δυτικό ημισφαίριο εφαρμογή εμβολιαστικής μεθόδου ελληνικής προέλευσης** (στην άπω Ανατολή εμβόλιο κατά τις ευλογιάς είχε αναπτυχθεί ήδη από τον 10^ο αιώνα στην αυτοκρατορία της Κίνας).

δ' Επικαιρικό σχόλιο: Διαφωνία με επισκόπους ή δολοφονίες χαρακτήρα;

Κλείνω με ένα σχόλιο με αφορμή ένα εκκλησιαστικώς ανεπίτρεπτο φαινόμενο των ημερών μας. Είναι εξάπαντος ασύγγνωστη η ανυπακοή απέναντι στα συνοδικά όργανα της Εκκλησίας μας ή οι επιθέσεις ύβρεων και χλεύης εναντίον επισκόπων, στις οποίες εσχάτως επιδίδονται με ιεροεξεταστικό πάθος λαϊκοί και κληρικοί .

Εξηγούμαι και πάλι για να μην παρεξηγούμαι: Ασφαλώς και ο καθένας από εμάς έχει δικαίωμα ως ελεύθερος πολίτης αλλά και ζωντανό μέλος της Εκκλησίας να διαφωνήσει με μια ή περισσότερες απόψεις επισκόπων ή ακόμα και με αποφάσεις τοπικών συνόδων (ουκ ολίγες φορές και αυτοί σφάλουν άλλωστε). Ακόμη περισσότερο, δικαιούμαστε καλόπιστα να εκφράσουμε κριτική. Όμως ως μέλη της Εκκλησίας, παρόλα αυτά, **οφείλουμε εν πάση περιπτώσει σεβασμό στην οικεία εκκλησιαστική μας αρχή**, εφόσον -εννοείται- δεν υπάρχει περίπτωση παραχάραξης της πίστεως (οπότε τότε και μόνον τότε, σύμφωνα με τον 15ο Κανόνα της Πρωτοδευτέρας Συνόδου και την ερμηνεία του από τους Βαλσαμώνα και άγιο Νικόδημο Αγιορείτη, αίρεται η υποχρέωση υπακοής μας έναντι ιεράρχη ο οποίος δημοσία κηρύττει καταδικασμένη αίρεση). Εξάλλου, εάν και εφόσον ο επίσκοπος έχει κάπου σφάλει ή μια σύνοδος απεφάνθη μη ορθώς (θυμίζω συνοδικές αποφάνσεις που καταδίκασαν περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα τους ...Κολλυβάδες), η διαδικασία διόρθωσης που προβλέπεται είναι αυτή της θεσμικά κατοχυρωμένης ιεραρχικής και συνοδικής οδού και όχι οι ύβρεις, οι στάσεις και τα σχίσματα.

Επομένως είναι εκκλησιαστικώς αδιανόητη και βαρύτατα εφάμαρτη η δημόσια εξύβριση, ο χλευασμός ή η ειρωνεία κατά επισκόπων με τους οποίους τυγχάνει απλώς να διαφωνούμε επί θεμάτων υγειονομικού χαρακτήρα. Και πάλι ο Μ. Βασίλειος το είχε υποδείξει με ψυχολογική οξυδέρκεια: Αρκεί να διαφωνεί κανείς μαζί σου για να γίνεις εχθρός του («καὶ ἔχθρας ἄρκοῦσα πρόφασις τὸ μὴ συμβῆναι ταῖς δόξαις», *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, 30).

Να το πω αλλιώς: **Η πανδημία και τα μέσα αντιμετώπισής της δεν είναι ζήτημα πίστης, είναι ζήτημα στο οποίο δοκιμάζεται η πίστη και το ήθος μας!**

Αλήθεια, όλοι αυτοί που με «τζίχαντιστικό» μένος, αγοραία ειρωνεία, ή ασύστολες ύβρεις έχουν, κυρίως μέσω διαδικτύου, καταφερθεί εναντίον επισκόπων, επειδή αυτοί οι τελευταίοι, ακολουθώντας την πλειοψηφία των μελών της ιατρικής κοινότητας, συνιστούν τον εμβολιασμό ή τη χρήση μάσκας, δεν έχουν διαβάσει την εντολή του Θεού (Εξ. 22, 28), «*ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ κακῶς ἐρεῖς*», η οποία μάλιστα ενσωματώθηκε και στις κανονικές διατάξεις της Εκκλησίας μας (βλ. 55° κανόνα Αγίων Αποστόλων).

Δεν ανέγνωσαν ποτέ στις *Πράξεις του Αποστόλων* το περιστατικό κατά το οποίο ο Απόστολος Παύλος θυμάται και σέβεται ακριβώς αυτήν την θεία εντολή: Δεν θα κακολογήσεις (θρησκευτικό) ἄρχοντα του λαού σου; Το περιστατικό είναι εξόχως αποκαλυπτικό και θα μπορούσε να προφυλάξει από βαρύτατο αμάρτημα όλους μας: Ο Παύλος έχει επιστρέψει στην Ιερουσαλήμ μετά τις αποστολικές περιοδείες του και έχει βρεθεί στο στόχαστρο της δολοφονικής μανίας των συμπατριωτών του. Ιστάμενος ενώπιον του συνεδρίου μιλά απότομα στον Αρχιερέα Ανανία, που προΐσταται της ανακρίσεως και έχει μόλις διατάξει το ξυλοκόπημα του Παύλου. Όταν οι παριστάμενοι του υποδεικνύουν ότι είναι ανεπίτρεπτο να μιλά έτσι στον Αρχιερέα, ο Παύλος, αν και αδικώς διωκόμενος, ξυλοκοπούμενος και εν κινδύνω ζωής ευρισκόμενος, αλλάζει πάραυτα τόνο, δηλαδή απολογείται (ο ιερός Χρυσόστομος ερμηνεύει) και εξηγεί ότι δεν είχε αντιληφθεί ότι επρόκειτο για τον Αρχιερέα! Προσθέτει μάλιστα ότι «*γέγραπται γάρ· ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς*» (Πραξ. 2, 2-5).

Αν ο Παύλος, το «σκεῦος τῆς θείας ἐκλογῆς», εφαρμόζει το λόγο του Θεού απέναντι ακόμη και στους επίδοξους δολοφόνους του(!), τί απολογία θα έχουμε εμείς, όταν υβρίζουμε ή ειρωνευόμαστε Μητροπολίτες για απόψεις τους με τις οποίες απλώς διαφωνούμε; Τόσο δύσκολο είναι σε ανθρώπους, υποτίθεται, γαλουχημένους με τα νάματα της ταπεινώσεως και της υπακοῆς να διατυπώσουν με ευπρέπεια και σεβασμό την διαφορετική τους άποψη έναντι αρχιερέων, κάποιοι εκ των οποίων άλλωστε έχουν λευκανθεί στους οίακες της νοητής νηός θέτοντας ανεξίτηλη τη σφραγίδα της εμπνευσμένης ποιμαντορίας τους στον ορθόδοξο κόσμο;

Ας μην επιτρέπουμε στην ημιμάθεια αγκαλιασμένη με την εγωπάθεια να μας μεταμορφώνει, ως άλλη Κίρκη, σε χοίρους ασπλαχνίας, αλαζονείας και ασέβειας. Ο κίνδυνος είναι ακόμη μεγαλύτερος στη διαδικτυακή εποχή. Η ασύλληπτη διάχυση της πληροφορίας στο παγκόσμιο χωριό είναι η πρωταρχική αιτία αυτού που ο Tom Nichols σε πρόσφατη μονογραφία του αποκάλεσε «εξέγερση εναντίον της κατεστημένης γνώσης», δηλ. της αυθεντίας. Οι άνθρωποι αποβαίνουν επιθετικά αρνητικοί, «όταν ειδικοί με πραγματική γνώση και μακρά εμπειρία αμφισβητήσουν» τις «βεβαιότητές» τους· έτι περαιτέρω, αρνούνται να μάθουν ή να διδαχθούν απορρίπτοντας με οργή την επαγγελματική ειδημοσύνη. (Ο, τι ακριβώς δηλαδή μας συμβούλευε ο Σωκράτης να αποφεύγουμε...). Η εύκολη πρόσβαση στον διαδικτυακό ωκεανό πληροφοριών σε συνδυασμό με μια ακραία εκδοχή «μεταδημοκρατικού δικαιωματισμού» εδραιώνει σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού αυτή τη στάση ζωής. Ο καθένας μπορεί να γίνει «ειδικός» στη θέση του Ειδικού! Είναι ένας είδος επανάστασης: Η εξέγερση της ψιμυθιωμένης ημιμάθειας εναντίον της γνώσης, που αποκτήθηκε με κόπο, μακρά σπουδή και τεράστια ανάλωση υλικών, ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων. **«Απόψεις» που διατυπώνονται για άκρως εξειδικευμένα θέματα από άκρως ανειδίκευτους είναι έκφανση του «μεταδημοκρατικού Παραδείγματος»,** που, κατά την αντίληψή μου, θα δεσπόσει του καιρού μας.

Μπορεί, εντούτοις, η στάση αυτή να προσιδιάζει στον μαζάνθρωπο του παγκοσμιοποιημένου πολτού· είναι ωστόσο απολύτως ξένη προς στο χριστοειδές ήθος του ορθόδοξου Χριστιανού και εν τέλει προς κάθε αληθινά ευγενή, καλλιεργημένο και ευαίσθητο άνθρωπο.

